

Voedselkaravaan: de stad in en de boer op!

*Regionale dialogen rond vernieuwende voedselinitiatieven ter versnelling
en versterking van de transitie naar een duurzame en eerlijke voedselvoorziening*

NOVEMBER 2017

Contact:

Marc Buiters: marc@voedselanders.nl

Janneke Bruil: janneke@voedselanders.nl

www.voedselanders.nl

INHOUD

1	Inleiding.....	2
2	Doelstelling en doelgroep.....	4
3	Waar gaat het over? Inhoudelijke bouwstenen	5
4	Hoe ziet de karavaan eruit? Gesprekken rond de maaltijden.....	7
5	Waar gaan we in dialoog? Op pleisterplaatsen in stad en land	9
6	Wat levert het op? De oogst!	144

1 Inleiding

In 2014 en 2016 heeft het netwerk [Voedsel Anders](#) twee conferenties georganiseerd over de noodzakelijke veranderingen in ons voedselsysteem. Er kwamen ruim duizend mensen af op elke conferentie. Boeren, burgers, maatschappelijke organisaties, beleidsmakers, onderzoekers, studenten, kunstenaars en anderen onderzochten met elkaar de urgente problemen en de mogelijke en bestaande oplossingen. Bekende denkers als Olivier De Schutter, Vandana Shiva, Pablo Tittone, Jonathan Karpathios, Irene Cardoso, Sieta van Keimpema, Jan Douwe van der Ploeg, Piet van IJendoorn, Niek Koning en Arthur Mol spraken op het congres, evenals tientallen actieve burgers. Meer dan 50 organisaties en bedrijven hebben daarna het [Voedsel Anders-manifest](#) ondertekend. Sindsdien groeit in Nederland steeds breder het besef dat het hoog tijd is voor duurzame systeemveranderingen in onze landbouw en voedselvoorziening. Initiatieven in voedselbeleid en -praktijk schieten als paddenstoelen uit de grond. Voedsel Anders wil daarom in 2018 een paar stappen verder en dieper gaan. We gaan de stad in en de boer op in verschillende streken van Nederland en halen er aanbevelingen op voor beleid, praktijk en onderzoek naar een duurzame en rechtvaardige voedselvoorziening.

Rector Arthur Mol opent de Voedsel Anders-conferentie 2016 aan de Wageningen Universiteit.

1.1 Wat is er aan de hand?

Vele boeren delven het onderspit onder druk van de vrijhandel en internationale prijsconcurrentie die een tredmolen van [kostenverlaging, schaalvergroting en productieverhoging](#) aandrijven. Grote groepen consumenten zijn getroffen door de [pandemie](#) van overgewicht, obesitas en niet-overdraagbare aandoeningen als suikerziekte en allerlei hart- en vaatziekten. De invloed van [multinationals](#) in de agrochemie, levensmiddelenindustrie en levensmiddelendistributie roept steeds meer vragen en discussie op. En terwijl wereldwijd de klimaatverandering, peak-oil en de massa-extinctie van levende organismen om zich heen grijpen, blijft de Nederlandse land- en tuinbouw [grootgebruiker](#) van [fossiele brandstoffen \(kunst\)mest](#) en [bestrijdingsmiddelen](#). De verhoging van de CO₂-concentratie in de atmosfeer draagt bij aan de [achteruitgang van de voedingswaarde](#) van voedselgewassen. Ondertussen zijn we, zowel hier als in het mondiale Zuiden, getuige van [een voortgaande trek van het platteland naar de stad](#) en het bijbehorende verlies van economische, sociale en culturele relaties tussen stad en ommeland.

Terwijl voedseldebatten vaak eindigen zonder noemenswaardige toenadering tussen verschillende partijen en visies worden er in het beleid wél duidelijke prioriteiten gesteld. Het Nederlandse en Europese landbouwbeleid wordt immers al enige decennia gekenmerkt door een eenzijdige oriëntatie op (verhoging van de) productie voor de wereldmarkt, vrijhandel, schaalvergroting en hoogtechnologische innovaties. De rechtvaardiging hiervoor wordt gevonden in het argument dat 'we' (Nederland?) de wereld moeten voeden. Het 'flankerende' voedselbeleid op gebied van sociale zaken en werkgelegenheid, volksgezondheid, internationale handel en natuur en milieu is tot dusver nauwelijks uitgewerkt en vooral gericht op het compenseren van de problemen. De voedseltransitie, die de afgelopen jaren veel maatschappelijke en politieke aandacht kreeg, is nog maar mondjesmaat terug te vinden in het nieuwe regeerakkoord. Het beleid sluit onvoldoende aan bij de vernieuwingen die ontstaan in de praktijk.

En die vernieuwingen ontstaan door het hele land. Boeren en burgers werken samen aan [honderden innovatieve voedselinitiatieven](#) op zoek naar gezond en vers eten, dat in de streek voor een eerlijker prijs is geproduceerd, in harmonie met de natuur. Deze initiatieven, vaak in samenwerking met het

midden- en kleinbedrijf, geven inzicht in de obstakels en mogelijkheden in de praktijk van de transitie naar een duurzame en eerlijke voedselvoorziening. De vele mensen die op eerdere Voedsel Anders-activiteiten zijn afgekomen staan midden in deze transitie. Van hen en van de nieuwkomers willen we graag horen welke verhalen hen motiveren en welke voorstellen zij hebben voor beleid, praktijk en onderzoek.

Veel jonge boeren in Nederland voeren vernieuwingen door in hun productiesysteem

1.2 Een Voedselkaravaan van sterke voedselverhalen uit de regio als rode draad

Tegen deze achtergrond wil Voedsel Anders de impasse in het debat doorbreken door in een *Voedselkaravaan* regionale dialogen te organiseren over robuuste oplossingen voor de voedselvraagstukken van nu en de toekomst. Daarbij zoeken wij aansluiting bij vernieuwende voedselinitiatieven op regionaal niveau die een nieuw verhaal vertellen. Op dit praktijkniveau zijn de belangentegenstellingen vaak minder groot en is er meestal meer ruimte voor (sociale) innovaties, praktijkexperimenten en dialoog en is voedselbeleid vaak het meest effectief. In 2018 vinden er in Nederland bovendien gemeenteraadsverkiezingen plaats en die gelegenheid grijpen wij graag aan om met lokale en regionale actoren om de (eet) tafel te gaan zitten.

De rode draad in de Voedselkaravaan wordt gevormd door wat wij noemen ‘sterke voedselverhalen’. De argumentatie, cijfers en beelden die worden gebruikt ter onderbouwing en illustratie van de ‘noodzaak’ van geïndustrialiseerde voedselproductie om de wereld te voeden kunnen worden aangemerkt als een ‘sterk verhaal’. Voor grote groepen politici, beleidsmakers en consumenten is het immers een bijzonder overtuigend verhaal. Anderzijds worden verhalen rond een regionaal georiënteerde voedselvoorziening die in harmonie met de natuur wordt geproduceerd al snel gediskwalificeerd met opmerkingen als ‘romantisch gerommel in de marge’, ‘ouderwetse keuterboerpraktijken’, ‘alleen geschikt voor nichemarkten’ en ‘niet wetenschappelijk bewezen’. Dit roept de vraag op waarom het eerste verhaal zo overtuigend is, ondanks de enorme sociale, economische en ecologische problemen die het geïndustrialiseerde, mondiale voedselsysteem (mede) veroorzaakt. Er bestaan immers wel degelijk [volop bewijzen](#) voor de positieve effecten van agroecologische landbouw als onderdeel van korte, regionale voedselketens. Maar vaak [gaat de discussie slechts om de productieverhoging](#) in plaats van de weerbaarheid en toegankelijkheid van het voedselsysteem.

De overtuigingskracht van het pleidooi voor een grootschalige, geïndustrialiseerde voedselvoorziening heeft niet alleen te maken met de verrekende macht en invloed van de lobby van multinationals uit de agrochemie, de levensmiddelenindustrie, supermarkten en boerenorganisaties als LTO-Nederland. Het heeft ook te maken met de wijze waarop de verhalen in het maatschappelijk debat rond voedsel worden verteld.

De Voedselkaravaan gaat daarom op zoek naar nieuwe Voedselverhalen uit de regio die tezamen het andere verhaal vertellen over een regionaal georiënteerde voedselvoorziening op basis van een vitale natuurinclusieve landbouw. Deelnemers aan de verschillende activiteiten van de Voedselkaravaan zullen ervaringen uitwisselen over concrete initiatieven rond de voedseltransitie, deze verrijken met

nieuwe inzichten en ze plaatsen in een breder kader van beleid, praktijk en onderzoek. Steeds zullen we op creatieve wijze dialogen stimuleren die zin en betekenis geven aan initiatieven uit de praktijk, onder meer door er lering uit te trekken in het licht van grotere maatschappelijke vraagstukken zoals de leegloop van de landbouw en het platteland, de verarming van de natuur, klimaatverandering, toenemende eenzaamheid en de welvaartsziekten die sterk samenhangen met onze eet- en leefgewoontes. Zo kan de Voedselkaravaan niet alleen bijdragen aan verdieping en verrijking van een ander maatschappelijk verhaal over voedselvraagstukken, maar ook concrete voorstellen opleveren voor beleid, praktijk en onderzoek in de toekomst en de opbouw van een vitale voedselbeweging.

2 Doelstelling en doelgroep

Met de Voedselkaravaan van regionale dialogen in Nederland streeft Voedsel Anders de volgende doelen na:

1. Zichtbaarheid genereren voor vernieuwende voedselinitiatieven
2. Verbinden van nieuwe voedselverhalen die robuuste oplossingen bieden voor de voedselvraagstukken van nu en de toekomst
3. Aanbevelingen ophalen voor de voedseltransitie in beleid, praktijk en onderzoek;
4. Verbreden en versterken van de beweging voor een andere, (meer) duurzame voedselvoorziening van en voor iedereen

Bij de organisatie van de regionale dialogen bouwen we voort op de kracht van het netwerk van Voedsel Anders. We betrekken de honderden mensen die in 2014 en 2016 aan de Voedsel Anders-conferenties deelnamen en de tientallen organisaties en bedrijven die het Voedsel Anders-manifest hebben ondertekend. Die hebben elk weer een groot netwerk in hun regio. Daarnaast wordt ook actief en gericht ingezet op verbreding van het netwerk met andere organisaties die zich sterk maken voor een transitie naar een duurzaam voedselsysteem. Die gaan we betrekken via andere netwerken (zoals het Netwerk Natuurinclusieve Landbouw), regionale takken van boerenorganisaties en consumenten- en burgerplatforms. Waar mogelijk proberen we aansluiting te vinden bij lokale voedselinitiatieven door en voor vluchtelingen.

Creatieve werkvormen om buiten gebaande paden te denken tijdens de Voedsel Anders Conferentie 2016

Zo wordt de doelgroep voor de Voedselkaravaan gevormd door een divers en rijkgeschakeerd gezelschap van mensen uit stad en land: boeren, burgers en bedrijven die actief zijn in lokale voedselinitiatieven, beleidsmakers, onderzoekers, bestuurders, verwerkers, koks, bloggers, studenten en kunstenaars.

3 Waar gaat het over? Inhoudelijke bouwstenen

3.1 Vier thema's, drie invalshoeken

Om de integrale voedselverhalen op een heldere en inspirerende wijze te vertellen, organiseren we de Voedselkaravaan rondom de onderstaande vier centrale thema's van Voedsel Anders. Deze thema's bekijken we steeds vanuit praktijk, beleid en onderzoek. We weven met andere woorden sterke voedselverhalen aan de hand van vier thema's vanuit drie invalshoeken.

STERKE VOEDSELVERHALEN

BELEID

PRAKTIJK

ONDERZOEK

Agroecologie

Het begrip 'agroecologie' omvat zowel een ecologische als een sociale benadering van de landbouw (en visserij). Het is niet alleen een verzamelnaam voor praktijken rond de primaire voedselproductie maar ook voor een wetenschap en een sociale beweging. Agroecologie gaat uit van een landbouw in samenwerking met de natuur. Mede ter bevordering van een weerbare en productieve landbouw stelt agro-ecologie het gebruik en de ontwikkeling van lokale kennis, middelen en netwerken voorop. Dit vermindert de externe afhankelijkheid van de boer en vergroot zijn of haar zeggenschap en autonomie. Agroecologische praktijken hebben een positieve klimaatimpact, mede dankzij een zorgvuldig bodembeheer en een minimaal gebruik van fossiele brandstoffen. Samenwerking en innovatie op basis van agroecologie resulteren in gewassen, praktijken en agro-ecosystemen die beter zijn aangepast aan een veranderend klimaat.

Regionale voedselsystemen

Korte, regionale voedselketens, bijvoorbeeld in de vorm van boerderijwinkels, groentepakketten en boerenmarkten, maken de verbinding tussen burgers en boeren directer en hechter. Ketenverkorting kan leiden tot minder transport en opslag (dus minder CO₂-uitstoot) en betere afstemming tussen productie en consumptie hetgeen kan bijdragen tot minder voedselverspilling. In kortere, regionale voedselketens hebben boeren en burgers de prijs en kwaliteit van hun eigen voedselproductie en -consumptie meer in eigen hand. Boeren hebben meer economische ruimte om hun productie in te richten volgens agro-ecologische principes; consumenten kunnen kiezen uit een veel breder assortiment aan verse en gezonde producten uit hun eigen stad en streek. Vastlegging van regionale ketenverkorting, agro-ecologie en gezonde voeding in een stedelijke voedselstrategie kan de transitie naar een duurzaam voedselsysteem sterk bevorderen.

Toegang tot grond

Voor mensen die voor hun levensonderhoud afhankelijk zijn van lokale natuurlijke hulpbronnen – boeren, herders, vissers en jagers – is 'toegang tot grond' cruciaal. Het gaat hierbij om toegang krijgen tot en controle houden over lokale hulpbronnen in de vorm van land, water en bossen en de genetische diversiteit van vee, zaden en plantgoed. Bij het gebruik van deze hulpbronnen is het van belang dat ze niet alleen worden gezien als productiemiddel maar ook als leefgebied, landschap en leverancier van ecosysteemdiensten zoals waterzuivering, biodiversiteit en vastlegging van koolstof en stikstof. In Europa ondervinden jongeren, die staan te popelen om op agro-ecologische wijze 'lokaal' voedsel te produceren, grote moeilijkheden bij de verwerving van toegang tot grond. Daartoe worden al wel enkele particuliere initiatieven ontplooid, maar ook voor overheden ligt hier een belangrijke rol weggelegd.

Rechtvaardige handel

Rechtvaardig handels- en landbouwbeleid kan ervoor zorgen dat boeren een kostendeckende, stabiele prijs krijgen én dat consumenten een prijs betalen waarin de kosten van de voedselvoorziening voor milieu, natuur, volksgezondheid en dierenwelzijn eerlijk zijn verrekend. Zowel de dumping van Europese landbouwoverschotten als het grote beslag op land voor de teelt van bijvoorbeeld veevoer buiten Europa kunnen effectief worden tegengegaan door een eerlijke en transparante regulering van markten en verrekening van maatschappelijke kosten. Regio's als de EU kunnen aldus minder afhankelijk worden gemaakt van de vaak ontwrichtende export en import van voedsel, veevoer en andere landbouwproducten. Tegelijk krijgen boeren in ontwikkelingslanden zowel hun land als hun markten terug voor hun eigen voedselproductie wat een grote bijdrage zal leveren aan voedselzekerheid.

3.2 Vragen en oplossingen voor beleid, praktijk en onderzoek

De Voedselkaravaan zal de hiervoor geschetste thema's steeds benaderen vanuit de invalshoeken *praktijk, beleid en onderzoek*. Zo kunnen er continu zinvolle verbanden worden gelegd tussen enerzijds vernieuwende voedselinitiatieven in de regio en anderzijds maatschappelijke discussies over actuele kwesties zoals gezondheid, duurzaamheid, nieuwe natuur, klimaatverandering, krimpgebieden en de kansen voor innovatie en de (regionale) economie en bedrijvigheid. We stellen de vraag: *Wat is er nodig in beleid, praktijk en onderzoek om de transitie naar een (meer) duurzame en eerlijke voedselvoorziening in de regio te versnellen en versterken?*

Meer in het bijzonder vragen we in relatie tot het **beleid**: Wat zijn de meest effectieve beleidsmaatregelen om de voedseltransitie te versterken? Zijn bijvoorbeeld regionale voedselraden, waarin overheden, burgers en ondernemers participeren, een effectief instrument? Welke andere institutionele arrangementen op regionaal niveau – bv. gebiedscoöperaties of regionale fondsen – kunnen effectief zijn? Hoe zit dit op landelijk niveau? Tegen welke knelpunten in beleid, wet- en regelgeving lopen regionale initiatieven aan en welke kansen zijn er? Hoe komen we tot een 'bottom-up-beleid', dat aansluit bij praktijkinnovaties en ten goede komt aan duurzame boeren, burgers en ondernemers uit het midden- en kleinbedrijf? Hoe kan een transformatie van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid het beste worden ingevuld? Hoe kunnen de voedselinitiatieven van burgers en overheden beter op elkaar aansluiten met het oog op een duurzamer beheer van de 'gemeene gronden' – de zogenoemde 'commons' – zoals de (landbouw-)bodems, het klimaat, de natuur en de diverse (lokale) culturen en gemeenschapszin? Wat zijn 'voedende' relaties tussen stad en ommeland en hoe bouwen we samen met boeren aan een gezonde, lokale economie en voedselvoorziening?

Grieks-Nederlandse kok, blogger en tuinder Jonathan Karpathios vertelt zijn levensverhaal tijdens Voedsel Anders 2016

Met het oog op de **praktijk** stellen we de volgende vragen: Hoe kwamen deze initiatieven tot stand? Wie speelden er een (doorslaggevende) rol en wat waren de kritische succesfactoren? Welke sociale, ecologische en economische meerwaarden zijn er gerealiseerd? Wat zat er mee en wat zat er tegen? Waar liepen initiatiefnemers tegenaan en welke oplossingen zijn er gevonden? Hoe kunnen voedselinitiatieven verbindend werken? Welke kansen zijn er om succesvolle initiatieven op te schalen en/of elders toe te passen? Wat voor beleid zou het initiatief verder vooruit kunnen helpen? Welke lessen kunnen worden geleerd en welke aanbevelingen doen initiatiefnemers zelf richting beleidsmakers, onderzoekers en anderen?

Met betrekking tot het **onderzoek** vragen we: Hoe kan voedsel- en landbouwonderzoek beter inspelen op de vragen die leven bij boeren en consumenten? Welke vragen zijn dit? Hoe kunnen boeren actief deelnemen aan onderzoeksprocessen waarbij hun praktijk- en ervaringskennis op waarde wordt geschat? Hoe kan dergelijk onderzoek het beste gefinancierd worden? Hoe kunnen de resultaten van zulk vernieuwend en praktijkgericht onderzoek beter verspreid worden in de samenleving?

De Voedselkaravaan haakt zo in op bestaande, duurzame voedselinitiatieven in de onderstroom van de samenleving. Met behulp van de karavaan kunnen deze initiatieven uitgroeien tot de benodigde 'voedende' structuren, die voedsel weer een volwaardige plek geven in het leven van boeren en burgers in stad en platteland.

4 Hoe ziet de karavaan eruit? Gesprekken rond de maaltijden

De Voedselkaravaan wordt een creatieve co-productie van een landelijk karavaanteam uit het netwerk van Voedsel Anders en werkgroepen in de regio's. Deze partijen werken samen bij de organisatie van de Voedselkaravaan in verschillende voedselregio's. Daarmee bouwen we voort op de kracht van het netwerk van Voedsel Anders en zetten we gericht in op verbreding van het netwerk met andere organisaties.

Op elke pleisterplaats waar de Voedselkaravaan langs trekt (zie paragraaf 5.1), wordt een regionale dialoog opgebouwd rond één of meer maaltijden en activiteiten. Lokale organisatoren kunnen daarbij kiezen uit en variëren op verschillende vormelementen.

Gesprekken bij de maaltijd tijdens de Voedsel Anders conferentie 2016

4.1 Werkontbijt

Een Werkontbijt kan plaatsvinden in praktijklocaties waar gewerkt wordt met voedsel. Voorbeelden zijn de kantine van de plaatselijke sportclub, een boerderij, een regionaal ziekenhuis, een distributiecentrum, een kaasmakerij, een voedselbos, et cetera. Het is een *Werkontbijt*, omdat de deelnemers gelijk worden uitgedaagd om de hersenen te laten werken. Een spreker kan enkele thematische dialogen inleiden door de ontbijtverhalen in landelijk en Europees perspectief te plaatsen. De deelnemers gaan vervolgens met elkaar het gesprek aan in een interactieve werkvorm zoals het [Wereldcafé](#).

4.2 Lunchwandeling

Tijdens of na de lunch kunnen deelnemers een wandeling maken langs aantrekkelijke voedsellocaties, bijvoorbeeld een buurtmoestuin, een boerderij met rijke weides, of een mooi natuurgebied waar allerlei eetbaars te vinden is. Degenen die deze plekken beheren kunnen tijdens de lunchwandeling als gids optreden en verhalen vertellen over de ontstaansgeschiedenis van de initiatieven, de moeilijkheden die ze hebben ondervonden en de oplossingen en aanbevelingen die ze hebben bedacht.

4.3 Diner Pensant

Tijdens een Diner Pensant kunnen deelnemers uitgebreid reflecteren op de indrukken van de dag, ingeleid door een spreker van enige naam en faam, danwel een dichter of cabaretier, die enkele verhalen en indrukken kan duiden in een breder perspectief. Naast lucide analyses van de meer en minder sterke verhalen van de dag passen ook beschouwingen van beleid en onderzoek goed op het geestelijk menu van het Diner Pensant. Zo'n reflectieve avondmaaltijd kan plaatsvinden in een restaurant, een theater, een dorpshuis, maar ook in een grote tent.

4.4 Marktplaats en dorpspomp

Delen en verbinden staan centraal in de Voedselkaravaan en daarvoor kunnen een Marktplaats en een Dorpspomp worden ingericht. De Marktplaats is een open plek – een plein, een binnenplaats, of een grote zaal, waar initiatiefnemers hun verhalen letterlijk en figuurlijk kunnen uitstallen en hun waren kunnen verkopen. Bij de Dorpspomp kunnen deelnemers aan de Karavaan de laatste nieuwtjes, commentaren en geruchten met elkaar delen. Dat kan een fysieke plek zijn: de wijnboer op de Markt, of een virtuele locatie; we maken hiervoor een speciale Facebook-event pagina en hashtags aan.

4.5 Culturele expressie

In de Voedselkaravaan beschouwen we de emoties die ons voedsel oproept niet als een zwakgebod in een verder rationeel debat, maar als een verrijking van de verhalen die we met elkaar delen. Ter verdieping van het maatschappelijk gesprek over voedsel zal bij de Voedselkaravaan daarom veel gebruik worden gemaakt van culturele en artistieke expressie. Op een melkveehouderij kan het drama rond het loslaten van de melkquota bijvoorbeeld goed over het voetlicht worden gebracht in een geënsce-neerde dialoog tussen boer en boerin en een complex voedselvraagstuk kan worden verhelderd met een paar scherpe grappen van een conferencier. Kunst en cultuur kunnen helpen om tot de kern te komen, nieuwe perspectieven te bieden, onverwachte vragen te stellen en spiegels voor te houden.

Liedjes die je aan het denken zetten tijdens Voedsel Anders 2016

5 Waar gaan we in dialoog? Op pleisterplaatsen in stad en land

Wat de stad eet heeft invloed op veel wat er (niet) groeit en bloeit in de wijde omgeving, van de weidegronden langs de randen van de stad tot de uitgestrekte sojavelden in Brazilië en van het Westland tot de Povlakte in Italië. De moderne, 'hongerige stad' verbindt en ontbindt culturen en een stedelijk voedselsysteem kan zowel splijtzwam als drager zijn van lokale gemeenschappen hier en elders in de wereld.

Met dit in gedachten hebben we bij de keuze van Karavaanlocaties gezocht naar verbindingen tussen stad en platteland en een zekere geografische spreiding. We hebben steden en regio's geselecteerd waar vernieuwende voedselinitiatieven floreeren in een context van algemene en specifieke kansen en problemen rond de voedseltransitie. We noemen deze locaties 'Pleisterplaatsen'.

Pleisterplaats: plaats voor voedsel en rust op een langere tocht.

Bron: Algemeen Nederlands Woordenboek online (<http://anw.inl.nl>)

In de paragrafen 5.1 t/m 5.6 geven we een korte toelichting bij de keuze van vijf nu bekende pleisterplaatsen die de Voedselkaravaan wil aandoen. De vorm en inhoud van het dagprogramma op elke pleisterplaats worden steeds bepaald door co-creatie en samenwerking tussen het landelijke karavaanteam en de regionale werkgroepen. Extra pleisterplaatsen worden momenteel vormgegeven.

Er mag ook gelachen worden! Plenaire sessie tijdens Voedsel Anders 2016

5.1 Vertrek Voedselkaravaan vanuit Utrecht

Mogelijke vertrekplaats (hoofdlocatie): Nutrecht of Metaalkathedraal

Utrecht is om verschillende redenen een goed vertrekpunt voor de Voedselkaravaan. Niet alleen is de Domstad centraal gelegen; Utrecht timmert ook al vele jaren aan de transitie naar een duurzame voedselvoorziening. Al in 2010 richtten vertegenwoordigers van maatschappelijke organisaties, bedrijven, woningcorporaties, volkstuinverenigingen, de gemeente, adviesbureaus, bewoners en individuele initiatieven samen [Eetbaar Utrecht](#) op, een platform voor voedselproductie in de stad. 'Duurzaam voedsel verbouwen, klaarmaken of eten' draagt volgens de [gemeente Utrecht](#) bij aan 'een gezonde en duurzame stad'. Sinds kort is er het [platform Duurzaam \(D\)eten](#) dat bewuste consumenten wil verbinden met duurzame voedselinitiatieven in Utrecht en wijde omgeving. Met voedselinitiatieven als [Boeren en Buren](#), [de voedseltuinprojecten van De Wending](#), [Out of the Bock](#), [De Krat](#), [Koop een Koe](#), [GYS](#), [eet- en kweekplek De Kas](#) en [Oproer Brouwerij](#) toont Utrecht zich een ware koploper in de voedseltransitie.

Voedsel Anders grijpt het vertrek van de Voedselkaravaan uit Utrecht aan voor een netwerkevenement voor de meest betrokken vrijwilligers, partnerorganisaties en regionale trekkers van de beoogde activiteiten op en rond de pleisterplaatsen elders in het land. We werken aan een programma met een lunch, een [wereldcafé](#) over de opzet en inhoud van de Voedselkaravaan en een netwerkborrel. Ter leering ende vermaak zal het programma gelardeerd worden met culturele intermezzo's en inhoudelijke presentaties over belangwekkende Utrechtse voedselinitiatieven.

5.2 Noordelijke Friese Wouden

Mogelijke pleisterplaats (hoofdlocatie): Een locatie in de Noordelijke Friese Wouden

In 2018 is Leeuwarden de Culturele Hoofdstad van Europa. Voedsel en landbouw nemen een centrale plek in het programma in met onderdelen zoals 'Kening fan e Greide' en 'Farm of the World' en het symposium over bodemvitaliteit en voeding [Symphony of Soils](#) in oktober 2018. Ook herbergt Friesland de unieke vereniging [Noardlike Fryske Wâlden](#) (NFW) in Noordoost-Friesland waarin bijna 800 boeren (voornamelijk melkveehouders) en particulieren aan agrarisch natuurbeheer doen. De vereniging NFW, ooit de eerste agrarische natuurvereniging, zet zich onder andere in voor 3.600 kilometer landschapselementen en 2.815 hectare weidevogelbeheer. De vereniging NFW streeft naar een gebiedsgerichte vitale landbouw die vervlochten is met het cultuurhistorische landschap met bijbehorende natuurwaarden. Als pionier op het gebied van de samenwerking tussen boeren enerzijds en natuur- en milieuorganisaties anderzijds, heeft NFW belangrijke invloed gehad op de regionale, landelijke en Europese politiek. De Karavaan wil graag samenwerken met de organisatoren en kunstenaars van de Culturele Hoofdstad, de boerenfamilies van de NFW en actieve Friese burgers en beleidsmakers om de inzichten en voorstellen voor eerlijke, duurzame landbouw in de regio op te halen en te delen.

De bodem is de basis. Excursie tijdens de Bodem Anders conferentie 2015.

5.3 Regio Nijmegen

Mogelijke pleisterplaats (hoofdlocatie): Landerij de Park

In het kader van [Nijmegen, 'Green Capital of Europe'](#), worden de Nijmegenaren in 2018 elke maand op een ander gebied uitgedaagd om een jaar lang te vergroenen. De ['challenges' op het gebied van voedsel](#) zullen in de maand oktober worden afgerond. De organisatie achter deze voedseluitdagingen heeft daarom in oktober de Voedselkaravaan van Voedsel Anders uitgenodigd. Er wordt momenteel bekeken of [Landerij de Park](#) een geschikte locatie is. Dit centrum voor natuurbeleving met fiets- en wandelpaden is onderdeel van [Park Lingezegen](#), een groot landschapspark (1.700 ha.) ten noorden van Nijmegen, dat grotendeels uit gras- en akkerland voor de veeteelt en akkerbouw bestaat.

Voedselbos Ketelbroek in Groesbeek (2017)

We werken samen met verschillende vernieuwende organisaties en bedrijven in de regio. Rondom Landerij de Park zijn al drie voedselbossen aangelegd en er komen er nog twee bij. Ook op andere plaatsen in de provincie worden steeds meer voedselbossen opgestart. Recent [onderzoek](#) in het internationaal vermaarde [voedselbos Ketelbroek](#) in Groesbeek – met een leeftijd van 7 jaar het oudste voedselbos van Nederland – heeft aangetoond dat de biodiversiteit in een goed ontworpen voedselbos groot is en snel toeneemt. In de regio levert de [boerencoöperatie Oregional](#) via korte ketens haar producten aan instellingen en de horeca. De Gelderse stichting [Diverzio](#) helpt zorg- en onderwijsorganisaties in het hele land om de voedselvoorziening in de instellingen te verduurzamen onder meer door voedselverspilling tegen te gaan. Met dialogen op basis van deze en andere kleurrijke en vernieuwende verhalen kan de regio rondom Nijmegen een waardevolle bijdrage leveren aan de voedseltransitie.

5.4 Metropoolregio Amsterdam

Mogelijke pleisterplaats (hoofdlocatie): Tuinen van West

Amsterdam en omstreken, ook wel de Metropoolregio Amsterdam (MRA) genoemd, is een rijke voedselbodem voor vernieuwende initiatieven. De regio kent vele netwerken op het gebied van voedsel, natuur en groen waar betrokken bewoners, ondernemers en beleidsmakers samenwerken en elkaar inspireren. Het digitaal platform [Van Amsterdamse Bodem](#) biedt een inkijkje in de vele initiatieven die groeien en bloeien in het Amsterdamse voedsellandschap: van stadslandbouw tot de verwerking en van de consumptie en recycling tot het opzetten van korte ketens. Daaronder vallen bijvoorbeeld maatschappelijke initiatieven als [Eetbaar Amsterdam](#) en ook de gemeente Amsterdam, onderzoeksinstituut AMS, projectbureau [Food Cabinet](#), de Hogeschool van Amsterdam en culturele organisatie Pakhuis de Zwijger. De gemeente is bovendien een van de eerste ondertekenaars van het [Milan Urban Food Policy Pact](#) en zoekt nu naar wegen om dit nader vorm te geven in een integraal voedselbeleid voor de stad en regio. In de regio is recent ook de [Food Council MRA](#) gelanceerd als platform om de realisatie van duurzame oplossingen voor voedselvraagstukken te bevorderen.

Vandana Shiva, Pablo Tittone, Wouter van Eck en Louise Vet planten de eerste boom van het eerste voedselbos in Wageningen (Voedsel Anders conferentie 2014)

De genoemde initiatieven van onderop bieden volop kansen om stappen te zetten met een voedselbeleid voor Amsterdam en omgeving. De Voedselkaravaan wil inzoomen op de vraag hoe we deze netwerken en bewegingen kunnen versterken. Hoe kunnen we samen een schaa sprong maken? Wat moet er gebeuren zodat de inwoners van Amsterdam en omstreken op termijn een veel groter aandeel van hun voedsel kunnen betrekken uit duurzame, korte ketens in de regio? En hoe kunnen we de diversiteit en vernieuwingskracht van de huidige initiatieven versterken en tot inspiratie van anderen maken? Welke beleidsvoorstellen en aanbevelingen kunnen voor het nieuwe college van B&W worden opgesteld?

5.5 Regio Den Haag

Mogelijke pleisterplaats (hoofdlocatie): het Zuiderpark

Den Haag is de stad van Vrede en Recht. Vrede en voedsel zijn nauw verbonden: er is geen vrede zonder voedsel. Den Haag is ook een ambtenarenstad vol burgerinitiatieven. Zo wordt er in [Stadslab de Gymzaal](#) gewerkt aan de voedseltransitie in samenhang met een organisatorische en economische transitie en in samenwerking met bijvoorbeeld [Pluk](#), [Eetbaar Park](#) en de stadsakker op het Erasmusveld. [Lekker Nassuh](#) is een coöperatieve vereniging in de Witte de Withstraat die pakketten met lokale groenten verkoopt die betaalbaar zijn voor iedereen. [De Conscious Kitchen](#) kookt er met en voor studenten van groente-afval en [de Volkskeuken](#) verzorgt aanschuif tafels waar wijkbewoners elkaar ontmoeten en samen koken. In dit geheel draagt de [Timebank](#) bij aan de onderlinge waardenuitwisseling door werkuren direct inwisselbaar te maken in een parallel geldsysteem. In verbinding met de stad timmert op het platteland de [Groene Hart Coöperatie](#) aan de weg; zo'n 35 groep boeren en telers die gezamenlijk ambachtelijk geproduceerde streekproducten verkopen aan speciaalzaken, groothandel en retail.

De vele voedselinitiatieven in Den Haag vertonen een steeds grotere onderlinge samenhang. Langzamerhand wordt het dan ook tijd om samen de bestaande voedselstrategie een update te geven. Net als in bijvoorbeeld Bristol en Toronto kunnen initiatiefnemers, gemeente, betrokken burgers, lokale ondernemers en andere belanghebbende partijen kijken naar de voedselvoorziening van de stad als geheel. In het Zuiderpark werkt de gemeente samen met de stad aan het [Voedselthemapark](#): een plek waar alle bewoners van de stad kunnen proeven en leren van ons voedsel: hoe het smaakt, hoe je het kunt bereiden, wie het geproduceerd hebben, hoe het verhandeld is en waar het vandaan komt. De in Den Haag pleisterende Voedselkaravaan biedt dan ook een prachtige gelegenheid om praktijk, beleid en onderzoek met betrekking tot de (stedelijke) voedselvoorziening met elkaar te verbinden en te integreren tot een meer duurzaam geheel. Hoe ziet het gemeentelijk voedselbeleid eruit en hoe past dat bij de [Voedselfamilie Zuid-Holland](#) en het [innovatieprogramma Duurzame landbouw](#) van de provincie? Wat zijn de effecten van het nationale en Europese beleid op gebied van [landbouw](#), milieu, natuur, volksgezondheid, etc. op de stedelijke voedselvoorziening in Den Haag en vice versa?

5.6 Regio Noord-Brabant en Limburg

Mogelijke pleisterplaats (hoofdlocatie): Venray of Horst

Wie over de voedseltransitie in Nederland spreekt, ontkomt er niet aan om het over de aard en omvang van de intensieve veehouderij te hebben. In dit verband komen met name Noord-Brabant en Limburg snel in beeld als er nieuws is over de problemen en schandalen die de sector aankleven: van de Q-koorts tot de mestfraude en van de dierenwelzijnsproblematiek tot de negatieve impact van de intensieve veehouderij op de natuur. Een belangrijke regio dus voor de Voedselkaravaan om te pleisteren en stil te staan bij een aantal grote existentiële vragen en innovaties rond de Nederlandse veehouderij. In overleg met duurzame initiatieven in de regio zoals [Kipster](#), [Livar](#), de [Verklaring van Roermond](#), [Bioboeren](#), [Herenboeren](#) en het [Ondernemend Natuurnetwerk Brabant](#) zal de karavaan zich buigen over vragen als: Hoe willen wij ons als mensen verhouden tot de levende natuur waarmee wij ons voeden, zowel fysiek als mentaal? Welke lessen kunnen we in dit licht trekken uit de [ontstaansgeschiedenis van de intensieve veehouderij](#) in Nederland en welke aanbevelingen volgen er uit de hiervoor genoemde duurzame voedselinitiatieven? Hoe kan een landbouwsysteem dat de natuur zo ver mogelijk lijkt buiten te sluiten, toch de omslag maken naar een agroecologisch, natuurinclusief systeem? En hoe kunnen familiebedrijven in de veehouderij meegaan in deze omslag?

Kempisch Landvarken

De voorgenomen vernieuwing van het Europese Gemeenschappelijke Landbouwbeleid (GLB) in 2020 vormt een goede aanleiding voor de Voedselkaravaan om in de regio te pleisteren zodat (lokale) boeren, burgers, onderzoekers, maatschappelijke organisaties en overheden uitgebreid kunnen reflecteren op de gewenste vorm en inhoud van het GLB. Mede vanwege de grootschalige import en export van veevoeders, vee, vlees, zuivel en (kunst-)mest behoort de agrarische sector in Brabant en Limburg immers tot de meest mondiaal georiënteerde. Tegen deze achtergrond wil De Voedselkaravaan het maatschappelijk debat over het toekomstige GLB het komende jaar voeden met dialogen over vragen als: Hoe kan het EU-landbouw- en handelsbeleid van de EU meer bijdragen aan de verduurzaming van de landbouw in Noord-Brabant en Limburg, maar ook de rest van Nederland? Kan een transformatie van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid naar een *Gemeenschappelijk Voedselbeleid (GVB)* bijdragen aan de transitie naar een duurzame voedselvoorziening? En zo ja, hoe? Wat kunnen we bij de beantwoording van deze vragen leren van de alternatieve voedselinitiatieven? Het doel van de dialogen is om

bouwstenen aan te leveren voor een nieuw beleid dat ten goede komt aan boeren, dieren, consumenten, natuur en milieu.

6 Wat levert het op? De oogst!

In elke pleisterplaats zullen we diverse oogsten ophalen.

- Dat zijn in de eerste plaats de **nieuwe voedselverhalen** die tezamen een sterk alternatief vormen voor het narratief dat de wereld moet worden gevoed door industriële landbouw;
- Van elke pleisterplaats zullen een of meer **creatieve staalkaarten** worden gemaakt van de vernieuwende voedselinitiatieven in de regio.
- Verder zullen we de **aanbevelingen voor beleid, praktijk en onderzoek** systematiseren die voortkomen uit de dialogen in de regio's. Het betreft aanbevelingen om de voedseltransitie te versterken op lokaal, regionaal, nationaal en Europees niveau. Deze aanbevelingen zullen leidend zijn voor de activiteiten van Voedsel Anders in 2019 en daarna.
- Met de nieuwe voedselverhalen als inspiratiebron en de nieuwe relaties en verbanden die de Karavaan legt, bouwen we aan **een bredere en sterkere, lokaal gewortelde beweging in Nederland** voor een duurzame en eerlijke voedselvoorziening.

Om een wijde verspreiding te bevorderen, krijgt deze oogst de vorm van filmpjes, interviews, online-presentaties, foto's met citaten van deelnemers (zogenoemde '[memes](#)') en draden op websites en sociale media. Ook zullen we regionale en landelijke pers en digitale media zoals [Foodlog](#) zoveel mogelijk betrekken en prikkelen.

De verhalen, staalkaarten, analyses en aanbevelingen, die op elke pleisterplaats worden gedeeld naar aanleiding van de vernieuwende initiatieven, worden bovendien gebundeld in een **multimediaal eindverslag**.

